

Değişkeci Toplumdilbilim ve Dil Değişkenliği

Emre YAĞLI

2. Baskı

Emre YAĞLI

DEĞİŞKECİ TOPLUMDİLBİLİM VE DİL DEĞİŞKENLİĞİ

ISBN 978-625-6357-92-1

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Mart 2023, Ankara

2. Baskı: Kasım 2023, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Emre YAĞLI

1986 yılında Karabük'te doğdu. 2004 yılında Karabük Demir Çelik Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü'nde lisans öğrenimine başlayıp 2009 yılında mezun oldu. 2012 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dilbilimi Anabilim Dalı'nda *An Optimality Theoretical analysis of focus* başlıklı teziyle Yüksek Lisans programını, 2018'de ise aynı bölümde *Indexing social meaning: Sociophonetic variables and listener perceptions of Turkish* başlıklı doktora teziyle doktora programını tamamladı. Doktora öğrenimi sırasında, 2017 Ocak-Nisan ayları arasında Edinburgh Üniversitesi Felsefe, Psikoloji ve Dil Bilimleri Bölümü'nde doktora sırası araştırmalarını yürüttü. Yağlı, 2010 yılından bu yana Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dilbilimi Bölümü'ndeki görevini sürdürmektedir. Araştırma konuları arasında toplumdilbilim, dil değişkenliği, dil değişimi ve dil ideolojisi yer almaktadır.

ORCID No: 0000-0002-1044-9018

SUNUŞ

Kitabın sunuşuna bir çalıştay anım ile başlamak istiyorum. 27 Nisan 2017’de Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümü’nde *Dil ve Toplum Çalıştayı* düzenlemiştik. Bu çalıştayda, *Türkiye’de ağız araştırmalarının dünü bugünü* adlı konuşmasını gerçekleştirmek üzere ülkemizde dil değişkenliği alanında öncü çalışmalarını yapan Leyla Karahan hocamızı davet etmiştik. Hocamız, Türkiye’deki dil değişkenliği çalışmalarına yönelik ufuk açıcı bir konuşma gerçekleştirmişti ve konuşmasının sonunda William Labov’un 1972’de yayımladığı *Sociolinguistics patterns* (Tur. Toplumdilbilimsel örüntüler) kitabını dinleyicilere göstererek, Türkiye bağlamında da Labov’un çalışmasının yöntemini takip eden benzer çalışmaların yapılmasının gerekliliğinden bahsetmişti.

Labov’un 1972’de yayımladığı bu kitabı, onun 1963’teki *Martha’s Vineyard ve 1966’daki alışveriş merkezi çalışmalarının bir olgunluk ürünüydü ve dilbilime değişkeci toplumdilbilim ya da Labovcu toplumdilbilim* olarak adlandırılan alanı kazandırmıştı. Gerçekleşen bu *Labov devrimi*, o döneme dek yürütülen ve coğrafi etmenler kaynaklı olarak bir dilin farklı üretimlerine odaklanan lehçebilim alanını kökten etkilemişti. Tüm bunların yanında Labov, bu etkiyi bir lehçebilim öğrencisi olarak yapmıştı. Peki Labov neyi farklı söylemişti? Labov’un kendisi gibi diğer lehçebilimcilerden farkı, dil değişkenliğinin coğrafi etmenlerin yanında toplumsal olgularca da güdümlendiğini ifade etmesiydi. Ne var ki Labov’un bu savı ortaya koymak için benimsediği yöntembilim, evrensel alanyazındaki araştırmacılar tarafından kabul görmesine karşın ülkemizde dil değişkenliği üzerine çalışmalarını yürüten araştırmacılarca kabul görmedi, ya da daha açık bir ifadeyle, fark edilmedi.

Leyla Karahan’ın yukarıda bahsettiğim çalıştayda dinleyicilere sunduğu Labov’un kitabını, o dönemlerde Türkçedeki (k) ve (r) değişkenlerinin algısı üzerine doktora tezini yazmakta olan bir öğrenci olarak karşılamıştım. Nasıl karşıladığımı paylaşmak isterim. Labov’un 1960’larda yürüttüğü çalışmalar, dil değişkenliğinin sadece kırsalda değil, şehirlerde de gözlemlenebileceği fikrini çok açık biçimde ortaya koymuştu. Kırsaldan şehre gelen değişkenlik ve bu değişkenliği betimlemek için geliştirilen yöntembilim hem sadece kırsaldaki hem de şehirdeki değişkenliği çalışan lehçebilimcilerce benimsendi. Sosyal bilimlerdeki paradigma değişimlerinin sonucu olarak, Labov’un yöntembilimi zaman içinde dönüşüm geçirdi. Günümüze geldiğimizde, dil değişkenliği çalışmalarının çağdaşlarının, Labov’u bir *kurucu* ve hatta *hipotez kaynağı* olarak değerlendirdiğini fakat yöntembilim açısından onu takip etmediğini görmekteyiz. Bu *Labov’dan kopuş* olgusuna rağmen hocamızın Labov’un yöntembiliminin benzeri çalışmaların gerekli olduğunu dile getirmesi, bir önceki paragrafın sonunda “kabul görmedi” ifadesine tercih ettiğim “fark edilmedi” savının bir gerekçesi olmaktadır. Ülkemizde 150 yıla yakın köklü

bir geleneği olan dil değişkenliği çalışmalarının gerçekleşen bu Labov devrimini kaçırmaması, günümüzdeki dil değişkenliği çalışmalarını ciddi yöntembilim sorunları ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Bu kitaptaki temel amacım, 1960'larda ortaya çıkan değişkeci toplumdilbilim alanının günümüze dek yaşadığı dönüşümleri Türkiye bağlamında ele almaktır. Bu temel amacımı, evrensel alanyazında kullanılan kavramları Türkçeleştirmek, Türkiye toplumsallığındaki dil değişkenliğine açıklama getirmek ve gelecekte dil değişkenliği üzerine çalışacak araştırmacılara yöntembilimsel bir çıkış noktası sağlamaktır.

Kitapta yedi bölüm bulunmaktadır. İlk bölümde *dil değişkenliği* olgusunu bir *araştırma konusu* olarak öne çıkardım ve dil değişkenliği çalışmalarında takip edilen kavramsal çerçeveyi *dilbilimsel değişken*, *toplumsal değişken*, *alt değişken*, *değişkenlik* ve *değişke* kavramları üzerinden verdim.

İkinci bölümde, birinci bölümde sunduğum kavramları *değişkeci toplumdilbilim* alanında ele alınış biçimleriyle sundum. Sözü geçen kavramları sunarken, alanın tarihçesini, dünyadaki ve Türkiye'deki durumunu öne çıkardım. Alanın tarihsel gelişimini, Penelope Eckert'in *değişkeci toplumdilbilimin üç dalgası* savından hareketle Labov'un 1963'teki *Martha's Vineyard* ve 1966'daki *alışveriş merkezi* çalışmaları üzerinden aktardım. Türkiye'deki dil değişkenliği çalışmalarını ise ülkemizde lehçebilim alanında yürütülen araştırmalar üzerinden değerlendirdim.

Üçüncü bölümde değişkeci toplumdilbilim çalışmalarının takip ettiği yöntembilimi dört aşamada ayrıntılandırımdı. Birinci aşamaya değişkenlik verisinin dilin hangi katmanında gerçekleştiği ve fark edildiğine yönelik alandaki araştırmacılarca verilen tartışmayı yerleştirdim. İkinci aşamada verinin toplanmasında belirleyici olan *kaynak kişi*, *örneklem* ve *söyletim yöntemleri* gibi olgulardan bahsettim. Üçüncü aşamada, çağdaş değişkeci toplumdilbilim çalışmalarında takip edilen veri çözümleme yöntemlerini nicel ve nitel yöntemler bakımından sundum ve değerlendirdim. Dördüncü aşamada ise değişkenliğin kurama nasıl yerleştirildiğini, alandaki öncü kuramcıların bakış açıları çerçevesinde öne çıkardım.

Kitabın dördüncü bölümünü değişkenliğin büyük ölçekli belirleyicilerine ayırdım. Çalışmalarda *toplumsal değişken* olarak da adlandırılan bu belirleyicileri, *toplumsal sınıf*, *cinsiyet*, *yaş*, *hareketlilik*, *sosyal ağlar*, *uğraş toplulukları*, *etnisite* ve *kültür* gibi olgularla sınırlandırdım ve alandaki önemli çalışmalarda ele alınış biçimleri üzerinden açıkladım.

Beşinci ve altıncı bölümde Türkiye bağlamında yürüttüğüm iki çalışmayı aktardım. Bunlardan ilki, doktora tezimin pilot çalışması olan *Türkçedeki perde genişliği değişkeninin algısı*, diğeri ise doktora tezimin bir bölümü olan *Türkçedeki (k)*

değişkeninin algısı çalışmalarıdır. Beşinci bölümde yer verdiğim çalışma ile nicel, altıncı bölümdeki çalışma ile de hem nicel hem de nitel verinin nasıl çözümlendiğini ve tartışıldığını örneklendirmeyi amaçladım.

Kitabın son bölümünde ise kitapta ortaya koyduğum temel savları sundum ve Türkiye bağlamında gelecekte yürütülecek dil değişkenliği çalışmalarına önerilerde bulundum. Bu bölümü, Türkiye'deki dil değişkenliği çalışmalarının Labov'un 1960'larda gerçekleştirdiği dönüşümü neden ve nasıl fark edemediğine yönelik yaptığım gerekçelendirmeler ile sonlandırdım.

Yukarıda sunduğum bölümler ile kitabın Türkiye'deki dil değişkenliği çalışmaları konusunda önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyorum. Özellikle de üçüncü bölümde sunduğum çağdaş yöntembilim ve dördüncü bölümde örneklerle aktardığım toplumsal değişkenler, bu alanda gelecekte çalışmalarını yürütecek araştırmacıların farklı araştırma sorularına ulaşmalarını sağlayacaktır.

Kitabı yazmaya başladığım andan itibaren zihnimde sürekli belirli bir hedef kitleyi canlandırdım ve kitapta takip ettiğim ifade ediş biçimini bu hedef kitlenin birikim gereksinimine yönelik uyguladım. Bu nedenle kitap boyunca genelden özele giden bir kavram birikimi oluşturmaya çalıştım. Canlandırdığım hedef kitle, dil değişkenliği üzerine gözlemi olan fakat araştırma sorularını kurgulamakta güçlük çeken araştırmacılar, dil değişkenliğinin günümüz görünümü hakkında sahip olduğu bilgiyi güncellemek isteyen dilbilimciler ve dil değişkenliği üzerine ders veren ders sorumluları ve bu dersleri alan öğrencilerdir. Belirlediğim bu hedef kitlenin yanında kitabın, toplumsal ve kültürel olgulara açıklama getirmeyi amaçlayan sosyologların ve kültür araştırmacılarının da ilgisini çekebileceğini düşünüyorum.

Eşim Hazal Özyürek Yağlı, kitabın yazım sürecinin her aşamasında sergilediği motive edici tutumu ile bu kitabın ortaya çıkmasına büyük katkı sağladı. Bununla birlikte kendisi, kitabın ilk sürümlerini okuyarak kitapta sunmaya çalıştığım birikimin anlaşılabilirliğine de katkıda bulundu. Benim için oldukça önemli olan katkılarından dolayı kendisine teşekkür ediyorum. Bunun yanında, kitabı gelecekte okuyacak ve değerli görüşlerini ve tartışma olanaklarını bana sağlayacak okurlara teşekkür ederim. Ülkemizde köklü bir geleneği olan fakat yöntembilimsel sorunlarla karşı karşıya olan dil değişkenliği hakkında değerlendirmeler yaparak katkıda bulunmak benim için büyük bir mutluluk kaynağı olacaktır.

İÇİNDEKİLER

Emre YAĞLI.....	iii
Sunuş.....	iv

1. BÖLÜM DİL DEĞİŞKENLİĞİ

Dilbilimsel Değişken.....	2
Dil Değişkenliği.....	6

2. BÖLÜM DEĞİŞKECİ TOPLUMDİLBİLİM

Nasıl Başladı?	12
Martha's Vineyard Çalışması (1963).....	12
Alışveriş Merkezi Çalışması (1966, 1972).....	14
Dünyada ve Türkiye'de Dil Değişkenliği Çalışmaları	15
Dünyada Dil Değişkenliği Çalışmaları: Değişkeci Toplumdilbilimin Üç Dalgası....	15
Türkiye'de Dil Değişkenliği Çalışmaları	18
Dil Değişimi	20

3. BÖLÜM DEĞİŞKECİ TOPLUMDİLBİLİMİN YÖNTEMBİLİMİ

Değişkenliği Görmek: Veri.....	25
Değişkenlik Verisinin Toplanması	27
Çalışmanın Katılımcıları: Kaynak Kişiler	27
Kaynak Kişilerin Örneklenmesi	28
Basit Rastgele Örneklem	29
Amaçlı Örneklem.....	29
Kartopu Örneklemesi	30
Veri Söyletim Yöntemleri	31
Sesli Okuma	31
Toplumdilbilimsel Görüşme.....	32
Laboratuvar Görevleri	33
Kendini Kaydetme	34
Değişkenlik Verisinin İncelenmesi.....	34
Nicel Yöntemler	35
Temel Betimleyiciler	35

İstatistiksel Çıkarımlar	37
İstatistiksel Modellemeler	39
Nitel Yöntemler.....	40
Etnografik Çözümleme	41
Konuşma Çözümlemesi	42
Değişkenliği Kurama Yerleştirmek: Belirtisellik	43
Toplumsal Anlam	43
Belirtisellik	45
Biçem	50

4. BÖLÜM

DİL DEĞİŞKENLİĞİNİN TOPLUMSAL ÖRÜNTÜLERİ

Değişkenliği Görme Biçimleri.....	53
Konuşma Üretimi Çalışmaları.....	54
Konuşma Algısı Çalışmaları	54
Değişkenliğin Toplumsal Örüntüleri.....	56
Toplumsal Sınıf.....	57
Cinsiyet.....	58
Yaş.....	61
Hareketlilik.....	63
Sosyal Ağlar ve Uğraş Toplulukları.....	64
Etnisite ve Kültür.....	65

5. BÖLÜM

PERDE GENİŞLİĞİ ÜZERİNDE GERÇEKLEŞEN DEĞİŞKENLİĞİN ALGISI

Kavramsal Arka Plan	67
Araştırma Soruları.....	68
Yöntem	69
Perde Genişliği Değişkeni	70
Çalışmada Benimsenen Toplumdilbilimsel Söyletim Yöntemleri	71
Değişkenlerin Güdümlemesi.....	72
Algı Verisinin Elde Edilmesi.....	75
Verinin İncelenmesi.....	76
Bulgular ve Tartışma	77
Sonuç Değerlendirmeleri	82

6. BÖLÜM

(k) DEĞİŞKENİNİN ALGISI

Çalışmanın Arka Planı.....	86
Araştırma soruları.....	91
Yöntem.....	92
(k) Değişkeni.....	92
Çalışmada Benimsenen Toplumdilbilimsel Söyletim Yöntemleri.....	95
Örnekçelerin Dinleyici Algısına Hazırlanması.....	97
Algı Verisinin Elde Edilmesi.....	99
Verinin İncelenmesi.....	103
Bulgular ve Tartışma.....	104
Nicel Çözümleme.....	104
Nitel Çözümleme.....	112
Belirtisel Alan.....	124
Toplumsal Anlamlandırmanın Biçem Düzeyinde Gerçekleşmesi.....	126
Yerel İdeolojinin [χ] ile İlişkilendirilen Biçem Algısındaki Varlığı.....	128
Öğrenim Düzeyinin Algıdaki Varlığı.....	131
Sonuç Değerlendirmeleri.....	136
Sonuç ve Öneriler.....	139
Ek 1.....	145
Etkileşimli Harita Görevinde Kullanılan Harita.....	145
Kaynakça.....	147
Dizin.....	155

1. BÖLÜM

DİL DEĞİŞKENLİĞİ

Sonraki bölümlerde üzerinde sıklıkla durulacak kavramlara ilişkin arka planın oluşturulmasını amaçlayan bu bölüm, *dilbilimsel değişken* (İng. linguistic variable) ve *dil değişkenliği* (İng. language variation) kavramları üzerinde durmakta ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.

Geçmişi *lehçebilim* (İng. dialectology) ve *tarihsel dilbilim* (İng. historical linguistics) çalışmalarına dayanan *toplumdilbilim* (İng. sociolinguistics), zaman içinde sosyoloji ve psikoloji alanlarında üretilen bilgi birikiminden yoğun biçimde etkilenmiştir.¹ Bu yoğun etkileşim, toplumdilbilimi tanımlı güç bir araştırma alanı kılmaktadır. Alanda üretilen bilgi birikimini kapsayıcı bir tanımla ifade etmenin bir yolu, toplumdilbilimi dil, kültür ve toplum arasındaki etkileşime odaklanan bir araştırma alanı olarak betimlemek olacaktır. Toplumdilbilim, bu denli geniş bir kapsama sahip olmasının yanı sıra kendine özgü ayırt edici uzmanlık alanlarını da barındırır. Dilin toplumsal sınıf, yaş, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, etnik yapı ve konuşma ortamı gibi toplumsal kategoriler ile kurduğu etkileşim, toplumdilbilimin kendine özgü uzmanlık alanlarına örnek gösterilebilir.

Toplumdilbilim her ne kadar büyük bir bilgi yığınına çerçeveleyen belirli uzmanlık alanlarını barındırıyor olsa da 1960'larda ortaya çıkmasından ötürü görece genç bir alandır. Toplumdilbilim, erken dönemlerde daha çok dilbilim ve sosyoloji arka planından gelen araştırmacıların ortak eforlarının görüldüğü bir alan iken sonraki dönemlerde antropoloji, psikoloji, felsefe, eğitim bilimleri ve cinsiyet çalışmaları gibi disiplinlerden gelen araştırmacıların bilgi birikimine katkı sağladığı bir çalışma çevresi olmuştur. Alana verilen bu katkı, toplumdilbilimin elli yıl gibi kısa bir sürede yoğun bir birikimi ortaya çıkarmasını sağlamıştır.

1960'lardan bugüne toplumdilbilimin gelişimine katkı sağlayan üç temel araştırma alanı bulunmaktadır. Bu alanlardan biri *iletişim etnografisidir* (İng. ethnography of communication).² İletişim etnografisi, insanların dünyayı dene-

1 Koerner (1991, s. 65)

2 Alanda önde gelen çalışmalar için bakınız: Bauman ve Sherzer (1974), Gumperz (1982), Gumperz ve Hymes (1972), Hymes (1974)

yimleme ve algılama biçimlerinin farklı konuşma biçimleriyle nasıl etkileşime girdiğine odaklanır. İletişim etnografisi çalışmaları, toplumdilbilim alanyazınına dilin kültür ve iletişim ortamı ile bağıntısına yönelik pek çok bilgi birikimini katmıştır. Günümüz toplumdilbilimine katkı sağlayan alanlardan bir diğeri ise **dil etkileşimi** (İng. language contact) çalışmalarıdır.³ Dil etkileşimi çalışmaları, farklı dilleri konuşan toplulukların farklı nedenlerden ötürü bir coğrafyada girdikleri etkileşim sonucunda dillerde gerçekleşen dönüşümlere odaklanır. Dil etkileşimi üzerine yürütülen çalışmalar, bu temel araştırma odağı ile toplumdilbilim alanyazınına **çokdillilik** (İng. multilingualism), **karma dil** (İng. pidgin and creole), **düzenek değiştirimi** (İng. code-switching), **dil değiştirimi ve ölümü** (İng. language shift and death) ve **dil politikası** (İng. language policy) gibi kavramlar kazandırmıştır. Toplumdilbilim alanına katkı sağlayan ve bugün alanın büyük bölümünü oluşturan çalışma odaklarından biri de bu kitabın da içinde yer aldığı **değişkeci toplumdilbilim** (İng. variationist sociolinguistics) çalışmalarıdır.⁴ Değişkeci toplumdilbilim, dilin yaş, sınıf, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve etnik yapı gibi toplumsal kategoriler ile girdiği etkileşim sonucunda ortaya çıkan konuşma farklılıklarını çalışmaktadır. Toplumdilbilimin bu alt alanı, William Labov'un 1963'teki *Martha's Vineyard* ve 1966'daki *Alışveriş Merkezi* çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Değişkeci toplumdilbilim, bugün toplumdilbilim dendiğinde akla gelen başlıca alan durumundadır. Bunun nedeni ise toplumdilbilim alanyazınında üretilen bilgi birikiminin büyük bölümünü değişkeci toplumdilbilim çalışmalarının oluşturmasıdır.

Değişkeci toplumdilbilimin alanyazına kattığı önemli kavramlar dilbilimsel değişken ve dil değişkenliği kavramlarıdır. Bu bölümün takip eden alt bölümleri sırasıyla bu kavramlar üzerinde durmaktadır.⁵

1.1. Dilbilimsel Değişken

Okul, arkadaş grubu ya da dernek gibi herhangi bir toplumsal alan, hem dilin hem de toplumsal kategorilerin değişkenlik gösterdiği yerlerdir. Dilde görülen değişkenlik yüzeysel olarak üç olasılığa sahiptir. Bu olasılıklardan biri seslerdir. Dil kullanıcıları bir sesi toplumun geri kalanından farklı üretebilir. Bir diğer olasılık sözcüklerdir. Aynı olguyu ifade eden sözcükler dil kullanıcıları tarafından farklı biçimlerde üretilebilir. Üçüncü olasılık ise dilbilgisel yapıların değişkenlik göster-

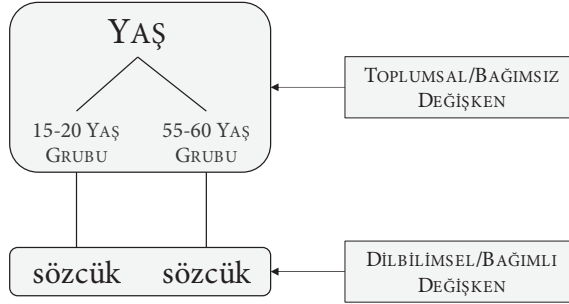
3 Alanda önde gelen çalışmalar için bakınız: Myers-Scotton (2006), Thomason (2001), Winford (2003)

4 Değişkeci toplumdilbilim, *Labovcu toplumdilbilim* (İng. Labovian sociolinguistics) olarak da adlandırılmaktadır.

5 Değişkeci toplumdilbilimin tarihsel gelişimi ve alanyazınına ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız Bölüm 2.

mesidir. Dilbilgisel yapılar (Örneğin, ekler, biçimsözdizimsel ögeler), toplumsal alanda belirli topluluklarca farklı biçimlerde üretilir. Değişkeci toplumdilbilim, dilin gösterdiği bu değişkenliğin toplumsal kategoriler tarafından güdülendiğini ifade eder. Başka bir deyişle, bu değişkenlik toplumsal kategorilerle ilişkili olan bağımlı değişkenleri oluşturur. Yaş, sınıf ve cinsiyet gibi toplumsal kategoriler ise bağımsız değişkenlerdir.⁶ Değişkeci toplumdilbilim, bu bağımlı değişkenleri **dilbilimsel değişken** (İng. linguistic variable), bağımsız değişkenleri ise **toplumsal değişken** (İng. social variable) kavramlarıyla adlandırır.⁷ Dilbilimsel değişkenler, değişkenlik gösteren birimlerin yapısal ulamlarına göre farklı adlandırmalara sahiptir. Örneğin değişkenlik gösteren birim bir ses ise **sesbilgisel değişken** (İng. phonetic variable), sözcük ise **sözlüksel değişken** (İng. lexical variable) ve biçimsözdizimsel bir birim ise **biçimsözdizimsel değişken** (İng. morphosyntactic variable) olarak adlandırılır.

Günlük yaşamda yapılabilecek genel gözlemlerden biri, aynı olgunun farklı yaş grupları tarafından farklı sözcüklerle ifade edilmesidir. Bu gözlemde yaş bir toplumsal/bağımsız değişken, sözcük ise dilbilimsel/bağımlı değişkendir. Bu durumda bir sözcüğün farklı biçimlerde kullanımının bireylerin yaşına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki, toplumdilbilim çalışmalarında Şekil 1’de sunulduğu biçimde ele alınmaktadır:

Şekil 1. Dilbilimsel/bağımlı ve toplumsal/bağımsız değişken görünümü

Bu gözlemi biraz daha somutlaştırmak için bir sosyal ağ platformu olan Twitter üzerinde bir gönderinin beğenilmesini ifade etmek için kullanılan *beğenmek*

6 Toplumdilbilimin araştırma yöntemlerinde *bağımlı değişken* (İng. dependent variable), varlığı araştırmacı kontrolünde bulunmayan yaş, sınıf ve cinsiyet gibi *bağımsız değişkenlere* (İng. independent variable) bağlı gerçekleşen dilsel birimleri ifade eden bir kavramdır.

7 Dilbilimsel değişken kavramı, alandaki bir grup araştırmacı tarafından *toplumdilbilimsel değişken* (İng. sociolinguistic variable) kavramıyla da kullanılmaktadır.